

Sverige som stormakt

Karl XII fick, 1697, som femtonåring ärva tronen till den nordeuropeiska stormakten Sverige.

Det var en svår uppgift att hålla samman stormakten och ett utdraget ställningskrig med länder som Ryssland, Polen, Storbritannien och Danmark var oundvikligt. Slaget vid Poltava år 1709 resulterade i att Sverige tappade besittningen över stora landområden men även att den politiska makten avsevärt försvagades.

En handelsblockad genomfördes mot Sverige och Karl XII samlade våren 1718 en ny karolinsk här. Den styrkan skulle genom ett anfall och erövring av Norge sätta Sverige i ett bättre läge vid en fredsförhandling alternativt ge en bättre position i ett fortsatt krig.

Strategin gick ut på att en huvudstyrka på 40 000 man, ledd av konungen själv, skulle sättas in i de södra delarna av Norge. Samtidigt skulle en armé på drygt 10 000 man anfälla från Jämtland för att inta Trondheim.

Mobilisering i Duved

Till befälhavare för den Jämtländska armén utsågs den 52-åriga generallöjtnant Carl Gustaf Armfeldt, född i Finland men bördig från Frösön.

Konungens order till Armfeldt var att inta Trondheim inom sex veckor. Utgångspunkten för fälttåget var Duved.

Det hade varit flera nödår i området och så även år 1718. Det var dessutom en mycket nederbördsrik sommar i Jämtland, vilket medförde svåra problem med framkomligheten på vägar och stigar.

Johan Henrik Friesenheim hade den besvärliga uppgiften att svara för arméns proviant och materialförsörjning.

Uppmarschen till Duved för de olika regementena blev en lång och strapatsrik vandring, för de i många fall redan krigströtta, karolinerna.

När armén anträdde marschen mot Tröndelag bestod den av 10 073 människor, 6 721 hästar och 2 500 slaktnöt samt 727 skjutsbönder med hästar och foror. Drygt hälften av manskapet kom från finska regementen. Varje man fick med sig proviant för sex veckor och den övriga utrustningen var ofta mer än begagnad.

Stene skans

Stene skans var det första anfallsmålet i Tröndelag. Vägen från Skalstugan över Sul var spärrad av norska förband och förhuggningar. Armfeldt valde därför att gå genom obanad terräng mot Fersdalen i Meråker för att efter två dagars vila vid sjön Feren fortsätta förbi Hermansnasa mot Stene.

Medan ett skenanfall från öster genomfördes mot Stene, gick huvudstyrkan runt skansen och hotade de försvarande norrmännen i flank och rygg.

Befälhavare för den Nordenfjeldske armén i Tröndelag, var generalmajor Vincent budde, 57 år och nygift. Han hade betydande erfarenhet från fälttåg bla i Danmark och Pommern. Budde, insåg ganska snart

svenskarnas överlägsna styrka vid en eventuell strid. Han förberedde en snabb reträtt från Stene skans och även från Skånes skans. Svenskarnas erövring av Stene- och Skånes skans gick därför smärtfritt till ett minimum av förluster.

Misslyckat försök att nå Trondheim

Arme'n fortsatte nu marschen söderut mot Trondheim. Vägarna var i dåligt skick och envisa attacker från små norska trupper fördröjde framryckningen. Särskilt besvärligt blev det vid passet vid Langstein där ca 300 norska soldater förskansat sig. Passet vid Langstein beskrivs av Armfeldt som "alle slemmars wägars sammandrag".

Vid Stjördalsälven var vattenståndet så högt att en övergång bedömdes som omöjlig. Karolinerna led av kyla, väta, sjukdomar och bristen på proviant blev allt allvarligare. Efter en tids väntande på proviant från Duved utan resultat, beslöt Armfeldt att vända tillbaka mot Verdal där möjligheterna till försörjning bedömdes vara mer gynnsamma.

Civilbefolkningen hade lidit svårt under nödåren med att både hitta egen försörjning. Situationen blev i det närmaste ohållbar när de dessutom fick utstå den svenska armens härjningar efter proviant.

Konungen missnöjd

Det är nu slutet på oktober och Karl XII är missnöjd med händelseförloppet i Trøndelag. Därför beordrar han omedelbar avmarsch mot Trondheim. Marschen avlöpte gott och Trondheim nåddes inom en vecka.

Budde hade under Armfeldts vistelse i Verdal, hunnit skaffa förstärkningar och mobilisera försvaret i Trondheim. Armfeldts tunga artilleri hade på grund av blöta och dåliga vägar, lämnats efter vägen mot Skalstugan. Utan detta artilleri hade Armfeldt små möjligheter att inta Kristiansten festning och staden Trondheim.

Det blev en lång tid av väntan. Båda sidor led svårt av sjukdomar och brist på proviant. Armfeldt hade ej utrustning att inta staden och Budde valde att vänta ut fienden.

Kapten Långström och general de la Barre

Friskarekaptenen Peter Långström agerade ofta fritt på sidan om den karolinska huvudstyrkan. Han och hans handplockade mannar spred fruktan i Trøndelag när de med stort mod gjorde sina räder och spaningsuppdrag. Peter Långström dödades den 24 november vid ett bakhåll i Forradalen.

General Reinhold Johan de la Barre var under fälttåget Armfeldts närmaste man och "Direktör av förättningen". De la Barre utförde med sitt kavalleri en omtalad jakt på en norsk ryttaravdelning söderut över Dovre fjäll. Dessutom intog han Röros med dess kopparfyndigheter.

Konungens död

I mitten på december får norrmännen bekräftelse på de rykten som cirkulerat om att Karl XII, den 30 november, blivit skjuten på Fredriksten fästning. Armfeldt som troligtvis ännu ej fått ett officiellt besked om konungens död, drog sig söderut med hären mot Haltdalen.

Dödsmarschen startar

När julaftonen var kommen samlades de dåligt klädda soldaterna i Haltdalen vid den lilla stavkyrkan för att helga högtiden. Julottan avslutades med den klassiska psalmen ”Vår Gudh är oss en väldig borg”.

Kylan tärde hårt på manskapet som i desperation plundrade gårdarna på ätbart och det som kunde användas till skydd mot kölden. Om bönderna gjorde motstånd blev de i värsta fall skjutna. Trots denna plundring fryser många av soldaterna ihjäl redan i detta skede.

Soldaternas reträtt letar sig fortsatt vidare över fjället Bukkhammeren där en snöstorm utbryter och minst 200 man stupar i ovädret. Ständigt bevakade, och vid några tillfällen attackerade av nordenfjeldske skidlöparkompaniet når trupperna Tydal. Där plundrar de dåligt klädda och medtagna soldaterna för sin egen överlevnad. Man lade beslag på proviant, kläder och allt tänkbart vedbränsle. Bygden led svårt av härjningarna.

På nyårsnatten startade det ödesdigra återtåget över fjället mot Handöl. Kylan hade vid detta läge blivit sträng och med tanke soldaternas undermåliga utrustning och hälsotillstånd var det ett halsbrytande projekt att ta sig över fjället även om förutsättningarna varit gynnsamma.

Armfeldt tog i Tydal kvinnor som gisslan för att tvinga norska bönder att visa bästa vägen över fjället.

Katastrofen ett faktum

Armén hade inte mer än hunnit upp på kalvfjället när det blåste upp till en kraftig snöstorm. Den kvinnliga gisslan släpptes och fler och fler av soldaterna omkommer i snöstormen. Vindskydd fanns ej att finna,

skidor fanns ej att tillgå, vedbränsle saknades och männen var i dålig kondition iklädda mer trasor än kläder.

Överallt sågs ihjälfrusna soldater likt statyer i olika ställningar. Liggande, stående, krypande...

I den ihållande snöstormen spreds trupperna över fjället. Efter tre dygn kom de första soldaterna ned till Handöl. Handöl bestod vid denna tid av tre gårdar och det var inte så stor hjälp som kunde erbjudas de medtagna soldaterna. De flesta hade frostsador och fältskären hade fullt upp med att utföra amputationer. Ett senare fynd av en täljstenstavla vittnar om ödet: ” Anno 1719 den 20 Jan begrofs här 600 Menniskor ”.

Efterverkningar

Totalt dog ca 3700 man, varav 3000 på fjället. Ytterligare 451 soldater fick avsked efter fälttåget då frostsador gjort dem odugliga till militärtjänst. Civilbefolkningen både i Jämtland och Trøndelag led också mycket svårt i sviterna efter detta fälttåg genom svält och sjukdomar. Ett stort antal civila, inte minst barn, dog som en direkt följd av detta.

Kriget var en angelägenhet för kungarna, över den lilla människans huvud.

Armfeldts fälttåg mot Trøndelag drabbade regionen hårt, ett fälttåg där både militär och civilbefolkning drabbades av stora förluster trots att striderna var få